

Rusijos veiksmai kaip signalai gynybos politikos formavimui

Darius Buinauskas, Rytų Europos studijų centras

Pastarosiomis savaitėmis viešojoje erdvėje nuolatos pasirodydavo Lietuvai ir visam Rytų Europos regionui nerimą keliantys pranešimai – plataus masto mobilizacija pilietinei gynybai Rusijoje ar branduolinių užtaisų galinčių nešti raketų dislokacija Kaliningrade.

Vien rugsėjo mėnesio pabaigoje ir spalio mėnesio pradžioje, buvo grėsmingai pranešta apie visą eilę pokyčių, įskaitant trijų branduolinių sutarčių su JAV sustabdymą ir karo laivų pasiuntimą į Viduržemio jūrą Sirijos konflikto kontekste. Šiuose laivuose esančių sparnuotųjų raketų tipas gali nešti branduolines galvutes.

Branduolinis bauginimas tęsiasi ir visai greta Lietuvos – branduolinius užtaisus galinčios turėti „Iskander-M“ raketos buvo dislokuotos kaimyniniame Kaliningrade. Be to, Rusija toliau didina galią Baltijos jūroje dislokuodama karo laivus su ilgojo nuotolio raketomis ir pabrėždama, jog tai yra reakcija į NATO suaktyvėjimą regione.

Vakarų gąsdinimai branduoliu karu tampa vis dažnesni ir materializuojasi skambiomis antraštėmis apie Trečiojo pasaulinio karo galimybę tiek Lietuvos, tiek ir viso pasaulio žiniasklaidoje. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad baimės atmosferos kūrimas tėra viena iš Kremliaus išorės politikos dalių, sudarančių Rusijos hibridinio karo strategiją. Priešiškais veiksmais yra veikiamos įvairios Vakarų, o ypač mūsų regiono valstybių funkcionavimui reikšmingos sritys: kibernetinė erdvė, pasitikėjimas valstybės institucijomis, strateginių projektų plėtra, teritorinės ir oro erdvės suverenumas bei žvalgyba.

Akivaizdu, kad visi šie veiksmai nėra naujiena – didėjantis Rusijos karinis aktyvumas buvo pastebimas nuo pat konflikto Ukrainoje pradžios ir dar anksčiau. Žinutės, kurių Kremlius visiškai nesiekia slėpti ir net akcentuoja savo žiniasklaidos priemonėse, turi daugialypę funkciją.

Ką ir kaip siekia pasakyti Rusija?

Pasikartojantys veiksmai, ypač turintys tam tikrą simbolinę geopolitinę prasmę, rodo tam tikrą užsienio politikos kryptį ir neturėtų būti praleidžiami pro pirštus. Karinės galios augimas regione ar padažnėję karinių orlaivių oro erdvės pažeidimai ir kiti panašūs veiksmai yra priimami kaip priešiškos valstybės siunčiami signalai. Panašias žinutes Rusija siunčia ir per pagrindinių šalies politikų pareiškimus.

Po ilgo grėsmės ignoravimo, Vakarai ėmė kreipti dėmesį į jos didėjimą. Tai rodo, kad per pastaruosius porą metų visiškai pasikeitę informaciniai signalai iš Rusijos pusės lėmė esminį pokytį. Vietoje ekonominės partnerės, akcentavusios bendradarbiavimą nuo ekonomikos iki kovos prieš terorizmą, Rusija tapo pagrindine grėsme net ir paprastai sąlyčių taškų su ja nuolat ieškojusioms Vokietijai ar Prancūzijai.

Pasikartojantys Rusijos veiksmai ar vieši politikų pareiškimai gali rodyti dvejopus ženklus – dalis jų atspindi siekį įvairiose sferose silpninti Vakarus, o kita pusė išpėja apie pasirengimą imtis atsako į Rusijos interesams nepalankius veiksmus ir taip bando užkirsti jiems kelią. Didelė jų dalis pasitarnauja netikrumo atmosferos kūrimui ar sudaro iliuziją, kad į Kremliaus interesų nepaisymą bus atsakoma agresyviais veiksmais.

Netoli NATO ar jos partnerių sienų steigiant naujas karines bazes, vykdant spontaniškas karines pratybas, anot Maskvos, siekiama atgrasyti neva agresyvią ir puolamuoju pobūdžiu pasižyminčią aljanso politiką Rusijos atžvilgiu. Vis dažniau rengiamos pratybos tampa tokios įprastos, kad į jas reakcija į jas sumenksta nepaisant to, kad rutininis karinės parengties didinimas gali tapti netikėtos atakos pradžia.

Neretai likusiam pasauliui yra siekiama parodyti, kad Vakarai yra susiskaldę ir nebeturi bendros pozicijos pagrindiniais klausimais. Retkarčiais Rusijos interesams pasitarnauja ir pačių aljanso narių veiksmai – Ispanijos leidimas rusų lėktuvnešiui ir kitiems kariniams laivams pasipildyti degalais Seutos uostė sukėlė nepasitenkinimą tarp sąjungininkų. Nors tokį prašymą vėliau atsiėmė pati Rusija, ne pirmą kartą pasikartojanti situacija daro žalą aljanso vienybei.

Agresyvių veiksmų geografija – labai plati

Baltijos jūros regiono šalys dažniausiai tampa agresyvios Rusijos politikos taikiniu. Nepaisant to, kad dažniausiai yra akcentuojamas keliamas pavojus Baltijos šalims, esama situacija ir ateitis neramina ir Šiaurės šalis, ypač Švediją, kuri itin dažnai patiria įvairias provokacijas ir neseniai pranešė apie pajėgų dislokavimą strategiškai svarbioje Gotlando saloje.

Lietuvos žiniasklaidos portalai ir valstybės institucijų tinklapiai bei sistemos yra patyrusios ne vieną Rusijos išpuolį, o trolių veikimas komentaruose yra itin aktyvus ir tokiose šalyse kaip Suomija. Kibernetinės atakos prieš įvairias Europos šalis ar JAV pasikartoja vis dažniau, o specialiosios tarnybos patvirtina jų tiesioginį ryšį su Rusijos institucijomis.

Vien tai, kad pastaraisiais metais visiškai rimtai imta kalbėti apie galimą invaziją į Baltijos šalis, o kai kurie tarptautiniai politikos tyrimų centrai atliko simuliacijas su galimais scenarijais, parodo, kad tokia Kremliaus taktika pasiekė bent dalį savo tikslų.

Įtampa yra keliamą ne tik Baltijos jūros regione, tačiau ir už jos ribų. Pavyzdžiui, Didžiąjai Britanijai ne kartą teko kelti savo lėktuvus, tam, kad būtų išlydėti tiesiai

trajektorija link britų oro erdvės artėjantys Rusijos kariniai orlaiviai. Veiksmus papildė ir itin ryškiai žiniasklaidoje nuskambantys pareiškimai – pastaruoju metu buvo pagrasinta numušti amerikiečių lėktuvus, jei bent vienas iš jų atakuos Bašaro al-Asado pajėgas.

Stagnuojanti Rusijos ekonomika yra viena iš esminių paskatų, palaikančių Rusijos agresyvumą kaimynystėje ir kituose strategiškai reikšminguose regionuose, kaip Sirija. Vyraujant nusivylimui šalies ekonomine padėtimi, politinė galia yra konsoliduojama kurstant konfliktus už šalies ribų bei naudojant propagandinius metodus skatinant nacionalizmą ir priešišumą Vakarams.

Kiseliovo reikšmė informacijos sklaidai

Rusijos televizijos ir kiti žiniasklaidos kanalai nuolat transliuoja naujienas apie karinę techniką, bunkerius branduolio karo atveju ir kitokią tiesiogiai su konflikto nuojauta susijusį turinį. Pagrindinis Rusijos propagandistas Dimitrijus Kiseliovas viešai skleidžia Kremliaus retoriką pridėdamas dar daugiau patoso ir įtampos.

Cituodamas Putino žodžius apie svarbą atlikti pirmą smūgį jei kova yra neišvengiama, Kiseliovas perspėja, jog „įžūlus“ Vakarų elgesys lems karinį atsaką, kartais įtraukiant ir prevencinės branduolinės atakos galimybę. Jį galima vadinti pagrindiniu Rusijos signalų transliuotoju. Rusija greičiausiai neplanuoja karo su Jungtinėmis Valstijomis ir didžioji dalis šių pareiškimu tėra tik blefas, tačiau tai savaime kelia pavojų stabilumui.

Nors RT (buvęs „Russia Today“) ar „Sputnik“ taip pat yra propagandinės informacijos transliavimo kanalai, formuojantys Kremliui palankią nuomonę apie pasaulyje vykstančius procesus, jie nepasizymi tokiais ryškiais pranešimais, kokie yra būdingi Dmitrijui Kiseliiovui. Nepaisant to, kad yra skirtos vidaus auditorijai, didžiulė jų įtaka Rusijos visuomenei lemia skambų atgarsį ir už Rusijos ribų.

Kaip į signalų pokyčius turi reaguoti gynybos politika?

Tikruosius Rusijos ketinimus labiau nei oficialius pareiškimus ar karinį aktyvėjimą padėtų atskleisti šalies viduje vykstančių procesų analizė. Visgi, galimybė gauti prieigą prie informacijos apie Kremliaus strategiją artimiausiems metams ir tam tikrus svarbius vidinius politinius pokyčius yra labai ribota. Tam, kad būtų įmanoma pastebėti vidinius signalus, yra reikalingas kur kas didesnis Vakarų žvalgybinių institucijų įsiskverbimas į Rusiją, iš esmės neįmanomas dėl itin konsoliduoto valdančiojo elito bei įtarus požiūrio į Vakarų diplomatus. Dėl to dalis gynybos politikos ES ir NATO šalyse yra formuojama remiantis tik išoriškai prieinama informacija ir bendra vis didėjančiu apibūsiu nepasitikėjimu pasižyminčia geopolitine atmosfera.

Švedijos reakcija į Rusijos išpuolius kibernetinėje erdvėje prieš strategines šalis institucijas, tikėtinai įvykdytas diversijas ir bendrą agresyvumą galėtų tapti pavyzdžiu Lietuvai. Ši Skandinavijos valstybė vengia pabrėžti priešišku veiksmų kilmę viešai, tačiau nieko nelaukdama imasi veiksmų užtikrinti saugumui. Rusijos karinių laivų trukdymas tiesti NordBalt elektros energijos kabelį 2015 m. kovo ir balandžio mėnesiais turėjo tapti signalu Lietuvai užtikrinti strateginių infrastruktūros objektų saugumo užtikrinimą, įskaitant ir SGD terminalą Klaipėdoje. Tuo tarpu tikėtinas Rusijos specialiųjų pajėgų išsilaipinimas Juodkrantėje turi suveikti kaip išpėjimas įgyvendinti užtikrintą sausumos, jūros ir oro erdvės kontrolę.

Naivus tikėjimas Rusijos siunčiamais signalais, kad bus siekiama artimų ryšių ir bendradarbiavimo su Vakarais Dmitrijaus Medvedevo kadencijos metu Lietuvoje lėmė politinius sprendimus dėl šauktinių kariuomenės atšaukimo ir finansavimo gynybai mažinimo. Priešingai, Estija nekeitė savo politikos ir visada palaikė šauktinių kariuomenę bei stabilias išlaidas. Šios artimos partnerės reakcija į agresyvius signalus paskatino imtis papildomų pasirengimo priemonių, tačiau jai nereikėjo iš naujo atkurti bazinio gynybos pajėgumo.

Gynybos ir saugumo politikos formavimas paisant tik trumpalaikio grėsmių vertinimo yra pavojingas. Tai, kad krašto apsaugos ateitis ilguoju laikotarpiu nebuvo aiškiai apibrėžta, lėmė būtinybę paskubomis reaguoti į įtampos augimą grąžinant šauktinių kariuomenę ir didinant finansavimą.

Visgi, skuboti pokyčiai negali taip pat greitai sustiprinti pasiruošimo apginti šalį bei nespėja paskui kur kas greičiau kintančią geopolitinę situaciją. Sustiprinusi savo krašto apsaugą, Lietuva turėtų laikytis tokios politikos krypties ne tik dėl įsipareigojimų NATO aljansui. Galimas Vakarų ir Rusijos santykių atšilimas ateityje neturi tapti paskata vėl taupyti gynybos sąskaita, nes nestabili ateitis gali priversti už tai mokėti kur kas didesnę kainą.